

Eytemaheert goede buur van natuurgebied

Stikstofreductie en melkveehouderij rond natuurgebieden kan! Daar is Maurits Tepper van Natuurboerderij Eytemaheert van overtuigd. Maar daarvoor is het wél noodzakelijk om volgens de principes van de Natuurboerderij te boeren. Voor Eytemaheert wil dat zeggen: met 100% eigen gras en zonder aanvoer van (kunst)mest, ruwvoer of krachtvoer. Niet alleen Maurits, maar ook Martin Scholten, de initiatiefnemer voor de samenwerking tussen Eytemaheert en Wageningen University & Research (WUR) ziet

kansen voor 'boeren naast een natuurgebied', het thema voor dit 3e bericht in [de zesdelige reeks over Eytemaheert](#).

Martin is voormalig directeur dierwetenschappen van WUR en lid van de voormalige 'commissie Remkes'. Over het hoe en wat van het Natuurboerderij concept laten we Maurits en Martin aan het woord.

Omdenken in De Onlanden

Maurits Tepper

Eytemaheert ligt in de kop van Drenthe en deels in plangebied De Onlanden (zie kaart en kader aan het eind van dit artikel). In samenwerking met verschillende organisaties in het gebied, waaronder Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, wil Maurits samen met zijn vrouw Jessica, een gebied creëren waarin natuur en

landbouw volledig zijn geïntegreerd. Zij hopen hiermee andere melkveehouders in het gebied en elders in Nederland te inspireren. Maurits: "De landbouwsector kan een zeer waardevolle rol spelen in het tackelen van verschillende uitdagingen, zoals verlaging van stikstofuitstoot en tegengaan biodiversiteitsverlies.

Martin Scholten

‘Daarnaast ontstaat door de toepassing van kringlooplandbouw stikstofruimte voor collega’s in de schil rondom het natuurgebied en werk je aan verbroedering in plaats van polarisatie tussen gangbare en natuurinclusieve melkveehouders.’

‘Bij verbroedering heb je het over nabuurschap’, zegt Martin Scholten als aanvulling op Maurits. ‘Nabuurschap richting natuur en collega-boeren in jouw gebied. Dat is dé gebiedsgerichte benadering die toekomstkansen heeft, zoals ik schets in een van mijn [blogs over Nabuurschap](#).’

Natuurbuurderij als invulling van LNV-visie

Volgens Martin Scholten ligt de kern van het begrip Natuurbuurderij in een goed ingerichte kringlooplandbouw waarin de stoffenbalans van het bedrijf neutraal is, en er geen stoffenbelasting naar de omgeving plaats vindt. ‘Binnen deze balans wordt ook nog eens de afvoer van mineralen met producten (vlees en zuivel) aangezuiverd met mineralen uit de omgeving (via compost of gefermenteerd maaisel als onderdeel van de bemesting). Hierdoor is juist sprake van een stoffenontlasting in plaats van stoffenbelasting in de natuur. Een andere bijkomstigheid van deze vorm van kringlooplandbouw is dat optimaal gewerkt wordt met natuurlijke processen, waardoor het bedrijf ook een aantrekkelijke biotoop vormt voor biodiversiteit die kenmerkend is voor een natuurrijk agrarisch landschap. Daarmee voldoet het bedrijf aan alle aspecten van kringlooplandbouw zoals is voorgesteld in de LNV-visie ‘landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden’.

Opmerking onderzoekers:

De door Maurits genoemde stikstofruimte ontstaat door een zeer extensieve bedrijfsvoering zonder input van nutriënten van buiten het bedrijf waardoor er weinig emissie per hectare is. Belangrijk hierbij is wel dat bij aanwending van biomassa op het land of gebruik in de stal weinig emissie van stikstof en broeikasgassen optreedt.

LNV-visie op aspecten kringlooplandbouw

- ✓ *Betere benutting van circulaire grondstoffen (bemesting, diervoer)*
- ✓ *Productie van circulaire grondstoffen uit reststromen*
- ✓ *Beperkte emissies naar het milieu*
- ✓ *Verbonden met de omgeving*
- ✓ *Gezond en goed voor mens en dier*
- ✓ *Verdienstelijk perspectief voor boer en keten*

Het Adviescollege Stikstofproblematiek (‘commissie Remkes’) heeft dan ook al in 2020 deze vorm van kringlooplandbouw aanbevolen voor landbouw nabij natuurgebieden, in het kader van een gebiedsgerichte zonering van de landbouw.’

Natuurbuurderij concept voor Eytemaheert

Voor Eytemaheert betekent de invulling van het begrip Natuurbuurderij dat het bedrijf met kringlooplandbouw, volgens eerdergenoemde uitgangspunten, de biomassa uit het gebied De Onlanden efficiënt inzet als meststof, bodemverbeteraar en als veevoer. Wanneer de hoeveelheid biomassa door de hoeveelheid extra grond voldoende is, hoeft er geen input van buiten het bedrijf aangevoerd te worden. De landbouwproductie is volledig afhankelijk van wat de percelen natuurgrond, die Eytemaheert pacht, aan biomassa produceren. Omdat vóór overname door

Natuurbuurderij

Het begrip 'Natuurbuurderij' is in de [Handreiking Natuurbuurderijen \(2021\)](#) als volgt gedefinieerd:

Een Natuurbuurderij is een boerenbedrijf, dat gevestigd is in (de overgangszone van) een natuurgebied (Natura 2000-gebied en/of onderdeel van NNN), dat in de agrarische bedrijfsvoering rekening houdt met de natuur, vanuit de gedachte dat de beste buur van de natuur een boer is, die in zijn bedrijfsvoering serieus rekening houdt met die natuur en duurzaam gebruik wil maken van de natuur. Dit kan bijv. gaan om verbrede landbouw, kringlooplandbouw, natuurinclusieve landbouw of biologische landbouw, waarbij steeds sprake is van emissiearme bedrijfsvoering.

Uitgangspunt van deze definitie is dat de boer en de natuur goede burens (kunnen) zijn van elkaar, die elkaar respecteren en ondersteunen.

Natuurbuurderijen passen volgens de opstellers van de handreiking goed in een duurzame gebiedsgerichte transitie van de landbouw. Zij geven aan dat dit niet in alle gevallen en ook niet overal mogelijk is, maar wel in specifieke situaties, indien zorgvuldig begeleid. Een voorwaarde voor succes is een gereedschapskist die Natuurbuurderijen in staat stelt op de omgeving aan te sluiten, **met een gezond verdienmodel**, en met een passend primair landbouwproces dat ruimtelijk en milieutechnisch **aansluit op de natuurgebieden**. Een succesvolle gebiedsgerichte aanpak vergt overeenstemming over de strategische **doelen voor het gebied**, vanuit een integrale blik.

Provincies hebben een sleutelpositie, want zij hebben een belangrijke verantwoordelijkheid als het gaat om de ruimtelijke inrichting, de gebiedsgerichte aanpak in en rond natuurgebieden, het betrekken en laten participeren van gebiedspartners (waaronder boeren, terrein behorende organisaties, gemeenten, waterschappen) en het mogelijk maken van passende landbouw.

In de Handreiking Natuurbuurderijen staan zes aanbevelingen voor de provincies:

1. Bied een helder (gebieds)perspectief op termijn met een goed verdienmodel
2. Bied financiële overbrugging en verbind lokale initiatieven met het Rijksbeleid
3. Bevorder het transitieproces en geef zelf het voorbeeld
4. Stimuleer nieuwe samenwerkingen
5. Help kennis opbouwen en uitdragen
6. Benader de ruimtelijke inrichting gebiedsgericht

De Natuurbuurderij biedt een praktijkantwoord op de vaak veronderstelde tegenstelling tussen natuur en landbouw, en toont het wenkend perspectief waarbij **landbouw en natuur elkaar respecteren en versterken** en de boer en de natuur goede burens kunnen zijn van elkaar. Natuurbuurderijen kunnen met name een goede bijdrage leveren aan het oplossen van de stikstofproblematiek, **in overgangsgebieden rond natuurgebieden**.

Natuurboerderij Eytemaheert dient als voorbeeld voor het verder invulling geven van het Natuurbuurderij concept in de opgestelde handreiking. Het is een natuurinclusieve kringloopboerderij met Groninger Blaarkoppen. Natuurgroen vanuit de naburige natuurterreinen van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten wordt gecomposteerd en op het bedrijf gebruikt als meststof. Naast de genoemde partners werkt Eytemaheert samen met de provincie, gemeente, het waterschap en Wageningen University & Research. Dat alles binnen de grotere kaders van de AgroAgenda Noord Nederland van het Noordelijk landbouwberaad en het Interbestuurlijk programma Vitaal Platteland (IBP-VP).

Eytemaheert, de productiepercelen jarenlang als gangbare landbouwgrond zijn gebruikt, is er nog gedeeltelijk sprake van een 'nutrientenerfenis' uit die periode. Op de Natuurbuurderij die Maurits voor ogen heeft, maken dieren onderdeel uit van het systeem wil het optimaal kunnen functioneren en zelfvoorzienend zijn. Daarnaast is het ook mogelijk om een zelfvoorzienend systeem voor de akkerbouw en groenteteelt op te zetten, bijvoorbeeld met compost uit natuurterreinen. Aan het Natuurbuurderij concept zijn moderne technieken toe te voegen zoals de melkrobot en allerlei sensoren. Maurits denkt dat wanneer het aantal Natuurbuurderijen groot genoeg is, deze bedrijven ook weer gaan innoveren binnen hun systeem. Met als gevolg dat de bedrijven en organisaties die eraan gelieerd zijn ook weer innovaties doorvoeren.

Opmerking onderzoekers:

Naast deze natuurinclusieve vorm zijn er ook andere vormen van voedselsystemen te bedenken. Van Kernebeek (2020) heeft onderzoek gedaan naar [principes en strategieën van circulaire voedselsystemen, om te komen tot het efficiënt gebruik van bronnen in voedselsystemen.](#)

Plan van aanpak

Om deze gebiedsgerichte natuurinclusieve landbouwaanpak met behulp van kringlooplandbouw voor een grotere groep boeren beschikbaar te maken, is intussen een plan uitgewerkt dat het mogelijk maakt om de transitie te realiseren. Het bijbehorende werkdocument is opgesteld door Eytemaheert en ondersteund door Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Federatie Particulier Grondbezit, Caring Farmers, Rabobank, Provincies/IPO, LTO, VNO-NCW, diverse Tweede Kamerleden en individuele agrarisch ondernemers. In oktober jl. is dit plan van aanpak gepresenteerd aan LNV. Boeren die dat willen, kunnen opteren voor het Natuurbuurderij concept (zie kader p.3).

Opmerking onderzoekers:

De term Landschapsgrond is onderdeel geworden van het coalitieakkoord als 'tussenvorm van natuur- en landbouwgrond'. Doordat het een nieuwe term is, is er verder nog weinig bekend over implementatie binnen het beleid en de mogelijke effecten ervan op de leefomgeving. [Zie position paper van Prof. Mommer over de kaders voor biodiversiteit en ecologie waarbinnen de optie landschapsgrond kan bijdragen aan grote transitieopgaven in het landelijk gebied.](#)

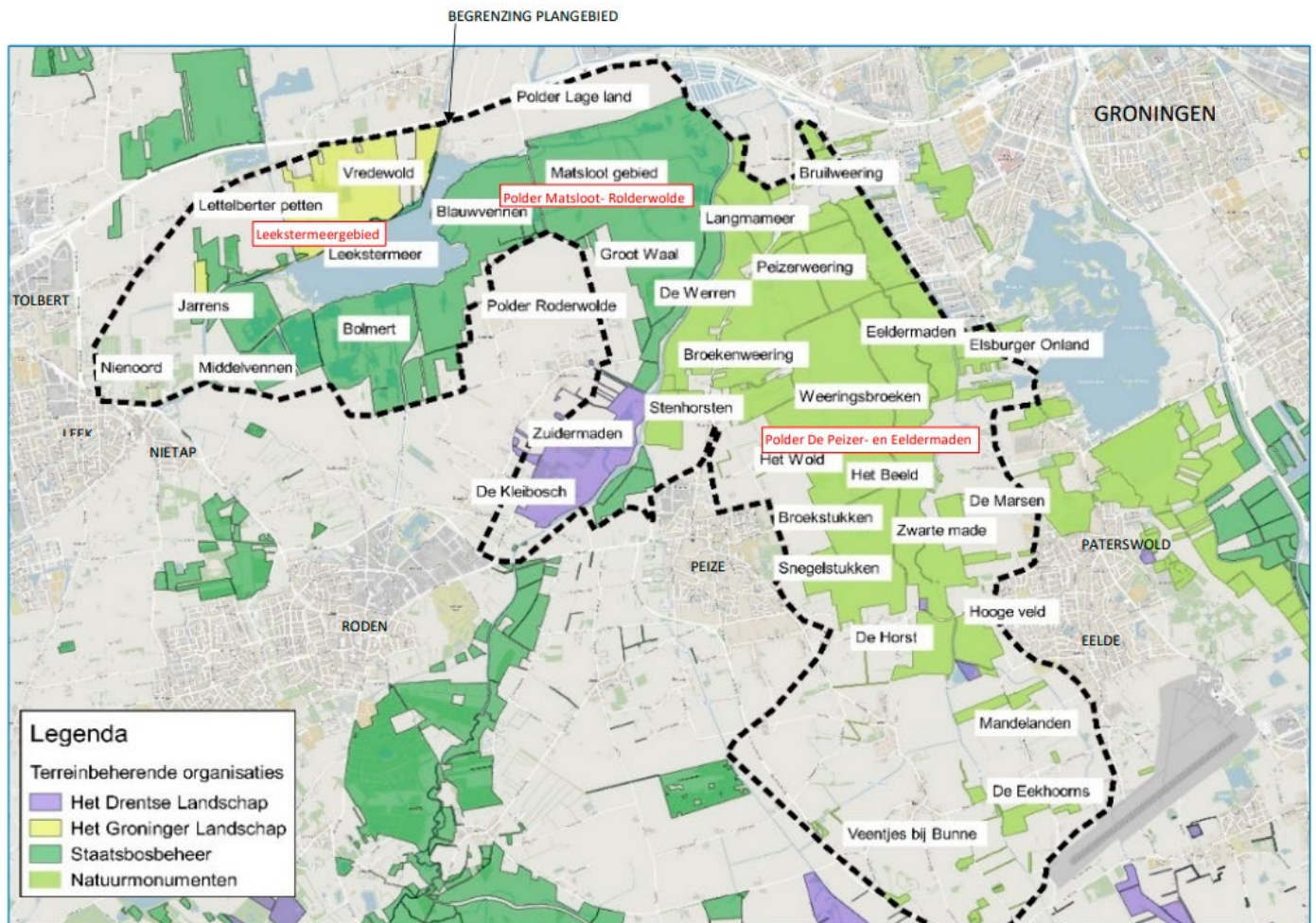
Maurits: "Je wilt dat de bedrijven in transitie gaan naar het Natuurbuurderij concept en zo kennis en ervaring op gaan doen met een zeer extensieve bedrijfsvoering. Openheid en vertrouwen vormen de basis voor een verandering."

Logisch verdienmodel voor Natuurbuurderij

Het Natuurbuurderij concept draait om optimaal produceren binnen de grenzen van de natuur. Het biedt een oplossingsrichting voor bedrijven in en rondom (kwetsbare) Natura2000 gebieden. Maar niet uitsluitend daar; ook op andere plaatsen kunnen dergelijke bedrijfssystemen ontplooid worden. Maurits: "De variant die wij voorstaan voor (melk)veehouders die willen omschakelen naar een Natuurbuurderij concept is heel eenvoudig. In het verdienmodel blijft de productie van vlees en zuivel centraal staan. Een eenmalige herwaardering van de grond als een soort nulmeting is voldoende. Daarnaast blijft de boer gebruik maken van de andere bestaande regelingen zoals GLB en ANLB. De kern van het plan luidt dat de (melk)veehouder in kwestie zodanig gaat extensiveren dat hij op een zero-input manier verder kan boeren en daar dan ook geen kosten aan heeft. Aanvoer van mineralen mag alleen plaatsvinden vanuit de aangrenzende natuurterreinen in eigendom bij de terrein beherende organisaties (TBO's)."

Concrete ideeën voor aanpak stikstofopgave

Momenteel werkt Eytemaheert samen met verschillende bedrijven en organisaties, waaronder Rabobank, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, VNO-NCW en LTO aan een gezamenlijk integraal plan met concrete ideeën voor

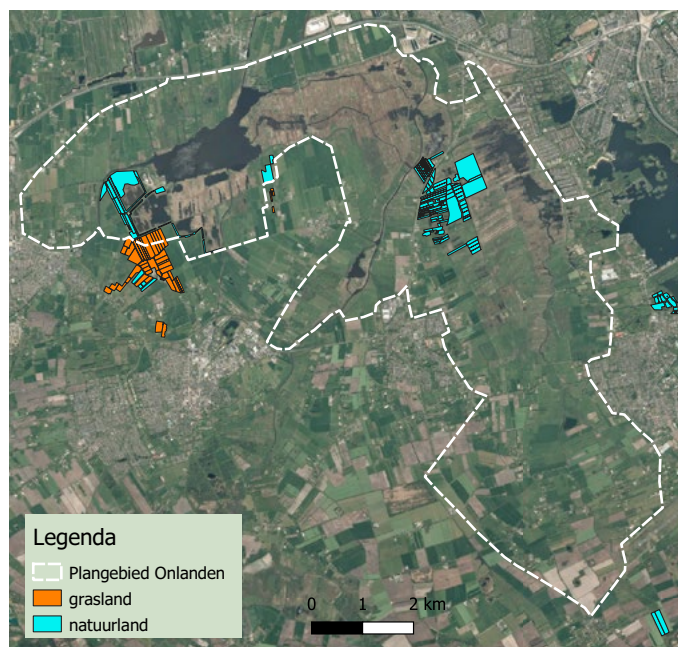

Figuur 1. Begrenzing plangebied, eigendom terreinbeherende organisaties, benamingen deelgebieden

Natuurgebied De Onlanden

Eytemaheert ligt vlakbij het nog relatief jonge natuurre-servaat annex waterbergingsgebied De Onlanden, een wetland (drassige grond), dat vanaf het einde van de laatste ijstijd meer dan 10.000 jaar heeft bestaan. Pas gedurende de laatste eeuw werd het wetland stapsgewijs ingepolderd en drooggelegd door windmolens en gemalen. Het gebied was deels in beheer van natuurorganisaties, en het laagveengebied was onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur. Het merendeel van het land was echter in eigendom van boeren, die het land extensief beheerden. Door toenemende ontwatering kwam het veen steeds meer droog te liggen, en op de lange, smalle kavels, vond men een keur aan bloemen, ruigtes en opslag van struiken. Met de reconstructie van De Onlanden aan het begin van deze eeuw, werd het gebied opnieuw vernat en kon de natuurlijke waterhuishouding zich herstellen. Het gebied is nu ingericht als waterbergingsgebied van zo'n 2500 hectare, waardoor in tijden van extreme neerslag omringende steden en dorpen droog blijven. Door de vernatting ontwikkelt de natuur zich hier weer richting een moerasbiotop met bijbehorende flora en fauna. Onder de waargenomen vogels zitten onder andere lepelaars, waterrallen, watersnippen en arenden. Andere water minnende dier- en plantensoorten die zijn waargenomen zijn bevers, otters, moerassprinkhanen, moeraskartelblad, en de Gevlekte Rietorchis. Het gebied wordt beheerd door Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Stichting Het Groninger Landschap en Stichting Het Drentse Landschap.

Bron: www.deonlanden.nl

Figuur 2. Percelen van Eytemaheert in en nabij De Onlanden

het opzetten van het Natuurbuurderij concept. Daarbij is het noodzakelijk dat de overheid bepaalde taken faciliteert. Zo krijgt de grond van de Natuurbuurderij een dubbelbestemming, agrarisch en natuur, ook wel dubbel-doelgrond genoemd. In het plan krijgt de boer en/of zijn verpachter 50% van de huidige marktprijs voor de grond van de overheid om de omschakeling mogelijk te maken. Deze transactie geschiedt onder de landbouwvrijstelling en er wordt een kettingbeding opgenomen, waarin staat beschreven dat als de boer de afgesproken regels overtreedt het volledige bedrag inclusief rente terug moet worden betaald aan de staat. Maurits' gedachte is dat in de daaropvolgende jaren de bodem verbetert door het systeem. "Vanwege de mondiale problemen met betrekking tot broeikasgasemissies gaat de landbouw sowieso veranderen. Het is de bedoeling dat boeren die nu mee gaan doen met het Natuurbuurderij systeem de mogelijkheid krijgen om op basis van een ruimhartige vergoeding de transitie in te gaan. Het niet invoeren van meststoffen, krachtvoer en bestrijdingsmiddelen is bij RVO heel makkelijk te borgen, voor het in verhouding kleine percentage ruwvoer is dat lastiger te realiseren. Wanneer je niets aanvoert, dan heb je een Natuurbuurderij. Die moet binnen z'n eigen systeem z'n problemen oplossen. De Natuurbuurderij en de natuurterrein beherende organisaties helpen elkaar bij de aanpak van de stikstofopgave en het behalen van biodiversiteitsdoelstellingen."

Rol van de overheid

Om het Natuurbuurderij concept te stimuleren stelt Maurits voor dat de Staat de voor het concept belemmerende regelgeving met betrekking tot fosfaatrechten (en productierechten in het geval van andere veehouderijsectoren) aanpast, deze rechten opkoopt en borgt dat de rechten niet in de markt terugkomen. "We hebben het Natuurbuurderij plan inmiddels breed gedeeld met diverse beleidsmakers en andere stakeholders. Zij reageren zeer positief en zien het als een waardevolle aanpak in de stikstofopgave, omdat dit plan zo concreet is uitgewerkt. En omdat je geen stikstof aanvoert, bied je de agrarische bedrijven een oplossing en hoeven ze zich niet te laten uitkopen. Hiermee blijft de boer ook echt boer. Gangbare collega-boeren in het gebied kunnen hierdoor salderen. Daarmee creëer je ruimte".

Metten van natuurherstel en stikstofbalans

"Met dit systeem herstelt de natuur zich", volgens Maurits. "Niet slechts voor enkele jaren, maar voor de toekomst gegarandeerd vastgelegd. Wanneer de groep Natuurbuurderijen significant groot is, is er ook voldoende productie

Opmerking onderzoekers:

De vraag hierbij is wel hoe strikt de randvoorwaarden zijn voor de melkveehouders die willen participeren in het Natuurbuurderij concept. Hoeveel biomassa van terrein beherende organisaties mag je aanvoeren? Als dat ongelimiteerd is, kun je namelijk alsnog je gronden te veel verrijken. Aanvoer van krachtvoer past niet binnen het concept Natuurbuurderij. In dat geval is het verbouwen van eigen krachtvoer een optie.

om de Retail te bedienen met een continue stroom aan voedzame, duurzame producten, die goed herkenbaar zijn voor de consument." Martin voegt hieraan toe: "De Natuurbuurderij is een mooi concept, maar het is belangrijk de uitwerking in de praktijk goed te monitoren, en de stikstofbalans en natuurwaarde aan de hand van metingen vast te leggen. Niet alleen om te toetsen of het in de praktijk ook werkt, maar ook om ervan te leren. Waar kunnen we het systeem nog verder verbeteren, en hoe kunnen we dat op de meest kosteneffectieve wijze uitvoeren. Wageningen University & Research is hiertoe een samenwerking aangegaan met Eytemaheert, zodat het ook als demonstratie- en leerboerderij van waarde is. Want omschakelen biedt een alternatief perspectief voor boeren nabij natuurgebieden. Niet voor niets concludeerde de commissie Remkes al dat 'de beste buur van de natuur een boer is die rekening houdt met de nabije natuur'."

Wageningen University & Research monitort het landgebruik, de nutriëntenstromen en de bedrijfsvoering op Eytemaheert. In de volgende artikelen worden de cijfers weergegeven.

Reina Ferwerda-van Zonneveld en Paul Galama (onderzoekers Wageningen Livestock Research). Met dank aan Maurits Tepper en Martin Scholten. Redactie: Els van Westrienen (WhatEIs).